

УДК 347.78

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ВІДНОСИН СПІВАВТОРСТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Ольга ЖАРКО,

аспірант Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України,
викладач кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто юридичну категорію «співавторство» та розкрито основні ознаки співавторства. Досліджено питання функціональної ролі договору, що укладається між співавторами. Зокрема, розглянуто основні функції договору, що укладається між співавторами. Надано детальну характеристику цих функцій. Особливу увагу присвячено регулятивній функції договору, яка регулює цивільно-правові відносини між співавторами. Виявлено, що договір між співавторами покликаний організувати й координувати їхні спільні дії щодо використання прав на об'єкт співавторського права. Наголошено на думці, що укладення договору між співавторами є єдиним дієвим способом правового регулювання таких відносин. Проаналізувавши правові норми цивільного законодавства, з'ясували, що наявність договору між співавторами є проявом спільної ініціативи та реалізації методу диспозитивності в таких цивільно-правових відносинах. Установлено, що договір про співавторство спонукає дотримуватися прав та обов'язків кожного зі співавторів і забороняє порушувати їхні права третім особам. Для посилення дієвості договору запропоновано передбачити в ньому положення про відповідальність кожного зі співавторів як один перед одним, так і перед третіми особами. Розглянуто необхідність щодо внесення змін до спеціального законодавства у сфері авторського права про наявність обов'язкової норми, що містить положення про укладення договору між співавторами як однієї з гарантій забезпечення захисту прав кожного співавтора.

Ключові слова: співавторство, ознаки співавторства, договір між співавторами, функції договору, механізм захисту прав співавторів.

PROBLEMS OF DEFINITION OF THE CO-AUTHORSHIP RELATIONS IN CIVIL LEGISLATION OF UKRAINE

Olga ZHARKO,

Postgraduate Student of
Intellectual Property Research Institute of the National Academy of Law Sciences of Ukraine
Lecturer at the Department of Law of Kyiv Cooperative
Institute of Business and Law

SUMMARY

This article is devoted to the study of the legal category of co-authorship and revealing of the main features of co-authorship. There is investigated the question of the functional role of the contract, which is concluded between co-authors. In particular, there are considered the main functions of the contract, which is concluded between co-authors. There is provided a detailed description of these functions. The main attention is paid to the regulatory function of the contract, which regulates the civil-law relations between co-authors. It was discovered that the agreement between co-authors is intended to organize and coordinate their joint actions on the use of rights to the object of co-authorship law. It is emphasized that the conclusion of an agreement between co-authors is the only effective way of legal regulation of such relations. After analyzing the legal norms of civil law, it became clear that the existence of an agreement between co-authors is a manifestation of a joint initiative and the implementation of the discretion method in such civil-law relations. It has been established that the co-authorship contract prompts observance of the rights and obligations of each co-author and prohibits violating their rights to third parties. To strengthen the effectiveness of the contract, it is proposed to foresee in it the provision on the responsibility of each co-author both to one another and to the third parties. There is considered the necessity to amend the special legislation in the field of copyright on the existence of a mandatory rule, which contains provisions on the conclusion of an agreement between co-authors as one of the guarantees of the protection of the rights of each co-author.

Key words: co-authorship, indicia of co-authorship, contract between co-authors, functions of the contract, protection mechanism of the co-authors rights.

Постановка проблеми. Практика створення об'єктів авторського права у співавторстві є доволі поширеною. Порядок створення таких об'єктів у співавторстві суттєво впливає на умови їх подальшого використання та особливо дотримання особистих майнових і немайнових прав співавторів. Відносини співавторства породжують факт виникнення певного твору, який створив цілий колектив,

тобто колективного твору. У свою чергу, такі колективні об'єкти породжують і колективні права й обов'язки на такий об'єкт авторського права. Відповідно, розпорядження цими правами потребує законодавчо закріплених норм, що врегулюватимуть дії співавторів щодо правомірності використання такого об'єкта авторського права, створеного у співавторстві. Тобто такі узгоджені дії між співавторами

можливі лише за допомогою обов'язковості укладення договору між співавторами щодо об'єкта авторського права.

Актуальність теми дослідження підтверджується наявними прогалинами в цивільному та спеціальному законодавстві у сфері авторського права щодо правомірності використання об'єкта авторського права, створеного у співавторстві, та наявності закріплених способів щодо охорони співавторських прав у разі порушення з боку співавторів або третіх осіб. Тобто звернення співавтора за захистом своїх особистих майнових і немайнових прав як до прямої норми законодавства, яка чітко розкривала б зміст співавторських відносин як одну з частин регулювання авторських відносин загалом.

Стан дослідження. Питанню визначенню відносин співавторства та його реалізації на практиці присвячено небагато норм у Законі України «Про авторське право і суміжні права», а саме законодавець установив, що відносини між співавторами визначає укладена угода між ними. Незважаючи на наявність такої норми, на практиці здебільшого співавтори колективних об'єктів авторського права не укладають договорів, а користуються вже наявними законодавчими приписами, що, у свою чергу, в більшості випадків призводить до проблем практичного характеру в разі наявності спорів між співавторами щодо користування спільними майновими правами на об'єкт авторського права. Тобто важливості набуває аналіз необхідності прийняття обов'язкової норми в законодавстві щодо укладення договору між співавторами.

У науковій літературі відсутні комплексні цивілістичні дослідження щодо договірних відносин саме між співавторами. Здебільшого науковці приділяли увагу загальній характеристиці юридичної категорії співавторства. До таких праць належать наукові дослідження Р.Б. Шишки, О.С. Яворської, О.О. Аврамової, Г.О. Ульянової та інших.

Метою й завданням статті є вивчення питання договірних відносин між співавторами, правового регулювання цивільних відносин співавторства та необхідності закріплення норми в законодавстві щодо обов'язковості укладення договору між співавторами для уникнення можливих порушень щодо використання об'єкта авторського права, створеного у співавторстві.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі виникає багато дискусійних питань щодо авторського права на твір, що є спільною творчою працею кількох осіб, зокрема постають питання визначення відносин співавторства та його правового регулювання в цивільному і спеціальному законодавстві у сфері авторського права.

Стаття 436 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) визначає норми щодо видів співавторства, правової охорони співавторства й регулювання відносин між ними. Так, ч. 1 ст. 436 ЦК визначає, що авторське право на твір, створений у співавторстві, належить співавторам спільно, незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати своє самостійне значення. Частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору [1].

Спеціальне законодавство у сфері авторського права детальніше розкриває правову регламентацію відносин співавторства. Зокрема, у ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що співавторами є особи, спільною працею яких створено твір. Також зазначено, що співавторством визнається й авторське право на інтерв'ю, тобто співавторами є особа, яка дала інтерв'ю, та особа, яка його взяла [2]. Проаналізувавши дві норми в законодавстві, можемо зробити висновок, що співавторство визначає правовий статус кожної особи, які сво-

єю творчою, інтелектуальною діяльністю створили один об'єкт авторського права.

Натепер у юридичній літературі вчені розглядають співавторство в аспекті сумісної творчої діяльності й у певному специфічному правовому режимі відносини співавторства. Сумісною творчою діяльністю визнається наявність фактичного стану виникнення правовідносин співавторства. Юридичне значення наявності факту сумісної творчої праці полягає в можливості реалізації режиму співавторства як щодо об'єкта, створеного співавторами, так і щодо суб'єктів створення.

За загальними правилами, істотною умовою виникнення співавторства є творчий результат, який виражений у певному об'єкті авторського права, створеному спільною творчою працею співавторів, тобто наявність творчості у співавторській ідеї. Аналіз спеціальної літератури щодо трактування поняття «творчість» свідчить про відсутність єдиної позиції щодо визначення такого поняття. Так, О.С. Іоффе визначає творчість як результат інтелектуальної діяльності, що є остаточним актом, унаслідок чого з'являються нові поняття, образи, форми їх утілення, що є відзеркаленням об'єктивної дійсності [3]. Таке визначення творчої діяльності наголошує на головній ознаці співавторства – цілеспрямованості на створення нового об'єкта інтелектуальної діяльності для досягнення конкретних цілей. У відносинах співавторства категорія творчості відіграє важливу роль, оскільки на спільний результат інтелектуальної діяльності впливають такі фактори, як творчі здібності особи, наявність спеціальної освіти або практичного досвіду в певній галузі тощо. Так, під творчістю розуміється інтелектуальна праця, що має на меті створення чогось нового, тобто з'являються два елементи такої творчої діяльності – свідомий інтелектуальний характер праці та новизна твору [4]. Отже, під творчою діяльністю у сфері авторського права необхідно розуміти інтелектуальну діяльність, у результаті якої створюються неповторні, оригінальні об'єкти авторського права. Крім того, спільний творчий результат має бути єдиним цілим та об'єктивно виражений у певній матеріальній формі для сприйняття. Отже, про співавторство можна говорити тоді, коли в результаті спільної праці двох або більше осіб з'являється єдиний колективний твір [5]. Створення колективного твору спільною творчою діяльністю двох або більше осіб означає не саме спільний процес праці, а досягнення спільного результату внаслідок творчих можливостей і здібностей співавторів.

Отже, відповідно до чинного законодавства, авторське право на твір, створений у співавторстві, належить усім співавторам незалежно від того, утворює такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких має самостійне значення. Таке положення визначає, що можуть існувати два види співавторства – подільне й неподільне. Наявність подільного й неподільного співавторства впливає на передбачений ЦК порядок реалізації прав співавторів.

Частиною 1 ст. 436 ЦК визначено режим спільного використання співавторами твору, створеного у співавторстві. В іншому випадку, тобто в разі подільного використання такого твору, має місце домовленість між співавторами у вигляді угоди як в усній, так і в письмовій формах.

На практиці вважається, що твір, створений у співавторстві, який є єдиним нероздільним цілим, може використовуватися на розсуд усіх співавторів. Проте можливе й використання такого твору за згодою частини співавторів. Так, Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 13 установлює, що якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то жоден зі співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим співавторам у дозволі на опублікування, інше використання або

зміну твору. Також у ч. 2 ст. 13 цього самого Закону передбачено й інші правила для використання частини твору, а саме: якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то кожен зі співавторів має право використовувати створену ним частину твору на власний розсуд, якщо інше не передбачено угодою між співавторами.

Однак, на нашу думку, в разі роздільного використання такого твору може заподіюватися шкода саме цілісності всього твору, тобто використання його в певних частинах може порушувати особисті майнові та немайнові права співавторів. Тому важливим моментом у таких правовідносинах роздільного співавторства є внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» у вигляді рекомендаційної норми про укладення угоди як про окреме використання частин твору, так і про порядок його використання як єдиного цілого. Наявність таких рекомендацій унеможливить прояв порушень у співавторських відносинах і не дасть прояву ускладнювати такі відносини у використанні своєї інтелектуальної діяльності, оскільки наявність такої угоди між співавторами є однією з умов прояву відносин співавторства, що гарантує дотримання всіх особистих майнових і немайнових прав та обов'язків кожного зі співавторів [6].

Проте сучасне національне законодавство має розбіжності в нормативних актах, які регулюють одні й ті самі відносини, що говорить про неоднозначну позицію законодавця щодо регулювання таких специфічних правовідносин, як співавторство. Так, Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить норму, що відносини між співавторами визначаються угодою, укладеною між ними. У свою чергу, ч. 3 ст. 436 ЦК наголошує саме про наявність договору, а саме відносини між співавторами можуть бути визначені договором. У разі відсутності такого договору авторське право на твір здійснюється всіма співавторами спільно.

На нашу думку, наявність такої угоди між співавторами є ефективним способом уникнення суперечок між співавторами та дотримання певних правил або правового режиму відносин співавторства. Оскільки під час установлення правового режиму співавторства між фізичними особами виникають певні правила, особливо стосовно того, що потрібно повідомляти один одного про намір щодо розпорядження сумісним об'єктом, попереджати про зміну місця проживання або засобів зв'язку тощо. Також можна стверджувати, що співавтори взаємопов'язані спільними правами й обов'язками щодо сумісно створеного об'єкта авторського права. На такий взаємозв'язок регулювання спільних правовідносин впливають низка факторів, а саме строк чинності майнових прав на твір, тобто строк спливає через сімдесят років, що відраховуються з 1 січня року, наступного за роком смерті автора чи останнього зі співавторів, який пережив інших співавторів, крім випадків, передбачених законодавством.

Як свідчить аналіз нормативно-правових актів у сфері авторського права, принцип спільного використання прав співавторами не суперечить можливості укладення між ними угоди про співавторство. Така угода дасть змогу уникати прояву суперечностей між співавторами, а також має на меті організувати подальший розвиток таких співавторських правовідносин під час розпорядження твором, створеним спільною творчою діяльністю.

Усі співавтори є вільними під час укладення договору між ними, примушування до укладення такого договору є недопустимим. Також важливо зазначити, що співавтори самостійно можуть обирати форму договору, яка гарантується принципом свободи договору відповідно до норм цивільного права [7]. Специфікою укладення договору між

співавторами є повністю відсутнє їхнє нормативне регулювання, оскільки цивільне та спеціальне законодавство у сфері співавторства не встановлює жодних правил, надаючи право самостійного вибору самим співавторам.

Як правило, найважливішим моментом у співавторському договорі є вирішення питання про порядок реалізації прав, що належать або будуть належати в майбутньому співавторам після створення спільного твору. Тобто характерним прикладом укладення таких договорів може бути можливість співавтора доручити здійснювати свої авторські права іншій особі, закріплення принципу розподілу авторської винагороди, визначення виду творчого внеску кожного зі співавторів, порядок передавання своїх майнових прав третім особам, порядок захисту особистих немайнових прав тощо. Отже, можна стверджувати, що наявність таких цивільних відносин співавторства тягне за собою специфічний предмет цивільно-правового договору у сфері виникнення відносин між співавторами.

Відносини, які виникають між співавторами, за ознаками є приватними, а договір, укладений між ними, як правова гарантія виникнення, зміни та припинення правовідносин співавторства за своєю природою є цивілістичним. Тому, з огляду на значимість договору про співавторство для суб'єктів такого права, важливим є дослідження функцій, які виконує цивільно-правовий договір загалом.

Функції цивільно-правового договору досліджувалися багатьма вченими та науковцями цивілістичної школи. Так, наприклад, О.О. Красавчиков вивчав питання функцій цивільного договору, серед яких виділив такі основні функції, як ініціативна, координаційна, інформаційна, гарантійна, регулятивна. Виходячи з переліку функцій цивільного договору, в умовах розвитку економічних відносин у державі можемо стверджувати, що регулятивна функція є основною й такою, що визначає характер цивільного договору, а всі інші – похідними від неї. Шляхом укладення договору відбувається реалізація основної функції права – регулювання суспільних відносин для уникнення конфліктів між суб'єктами. Отже, враховуючи вищесказане, вважаємо за необхідне розкрити більш детально регулятивну функцію цивільного договору [8].

Сутність регулятивної функції договору, укладеного між співавторами, полягає в наявності домовленості між співавторами, що підтверджується вільним волевиявленням сторін, спрямованістю договірних відносин на досягнення певних правових результатів, у тому числі виникнення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків між співавторами. Не менш важливою характерною рисою договору є те, що він є регулятором відносин, що складаються в приватній правовій сфері, при цьому ж не зменшуючи ролі норм цивільного права під час укладення таких договорів [9]. Отже, не можна не погодитися з твердженням науковців, що договір як універсальна правова форма набуває все більших характеристик нормативного документа. У такому випадку автори твору, створеного спільною творчою діяльністю, виступають у ролі законотворців для себе, встановлюючи в договорі взаємні права й обов'язки. Тобто за таких умов правові положення таких договорів є обов'язковими не тільки для співавторів договору, а й для третіх осіб, у тому числі й судових органів, які, у свою чергу, розглядають спори про порушення співавторських відносин.

Ураховуючи специфіку договірних відносин співавторства, варто відзначити, що предмет цього договору не є однозначним, як це може здатися на перший погляд. Оскільки на предмет впливають цілі укладення такого договору, можна стверджувати, що договір між співавторами є організаційним цивільно-правовим договором, основною метою якого є визначення порядку створення та викори-

стання спільного твору. Це пов'язано з тим, що цей вид договору може бути укладений на будь-якій стадії роботи над спільним твором. Тобто не саме створення спільного твору є основним предметом цього виду договору, а саме визначення порядку такого створення, порядку об'єднання творчих зусиль, порядку використання створеного твору.

Договори між співавторами можуть укладатися на стадії підготовки до створення спільного твору, які можна назвати попередніми авторськими договорами, в яких сторони вирішують питання про порядок взаємодії між ними, про порядок та обсяг робіт, строки виконання, порядок узгодження між собою частин твору тощо [10]. Угода між співавторами, укладена ще на початку створення твору, може містити правомочності розпорядження майновими правами на твір або захисту порушених співавторських прав.

Отже, предметом договору між співавторами є особлива організація відносин між ними, що включає порядок об'єднання декількох авторів, досягнення спільних творчих зусиль, визначення порядку використання, зміни й припинення прав та обов'язків на спільний твір тощо. Тобто йде мова про управління процесом спільної діяльності. Унаслідок такого договору між співавторами виникають як внутрішні, так і зовнішні організаційні відносини. До внутрішніх організаційних відносин між співавторами зараховують усі правомочності стосовно належності кожного зі співавторів до частин твору, створеного у співавторстві. До зовнішніх організаційних договірних відносин належать відносини між співавторами і третіми особами, які використовують спільний твір у своїй діяльності. Так, співавтори, укладаючи договір із третіми особами, беруть на себе певні зобов'язання, до яких належать, наприклад, форма твору, строк виконання, умови передачі тощо. На практиці далеко не завжди всі умови договору виконуються належним чином, що, у свою чергу, тягне за собою певний вид відповідальності співавторів за невиконання договірних зобов'язань. Отже, питання відповідальності співавторів перед третіми особами в зовнішніх договірних відносинах також має бути вирішено в організаційному цивільно-правовому договорі, що укладається між співавторами. Варто визначити й деталізувати взаємну відповідальність між співавторами, особливо передбачити відшкодування збитків і моральної шкоди за самостійне використання майнових прав на твір, створений спільною творчою діяльністю.

Особливістю договору між співавторами є те, що не передбачена одностороння відмова від нього, оскільки він діє протягом строку охорони авторського права. Можливість припинення цього договору пов'язана з обмеженням прав одного зі співавторів, який має право в такому разі звернутися до суду.

Висновки. Отже, проаналізувавши цивільно-правові відносини співавторства, охарактеризувавши ознаки відносин співавторства й функції договірних відносин між співавторами, можна дійти висновку, що наявні прогалини та розбіжності в цивільному і спеціальному законодавстві можуть зумовити неправильну кваліфікацію таким відносинах, що, у свою чергу, порушує права співавторів.

Оскільки наявність обов'язкової норми щодо укладення договору між співавторами є єдиним засобом правового регулювання таких відносин, договір між співавторами як форма вираження правомочностей його суб'єктів дасть змогу організувати їхні внутрішні відносини та координувати творчі зусилля співавторів на спільний творчий результат такої діяльності. Співавтори також матимуть можливість передбачити в договорі систему забезпечувальних засобів, що спрямовані на стимулювання до належного виконання умов договору як самими авторами, так і третіми особами. І насамкінець, на нашу думку, укладений договір між співавторами стане засобом для реалізації досудового й судового механізму захисту своїх порушених співавторських прав.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. 356 с.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. С. 64.
3. Иоффе О.С. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1949. 144 с.
4. Васильев А.С. Административное право Украины (общая часть): учебное пособие. Харьков: Одиссей, 2001. 288 с.
5. Цивільне право України: підручник: у 2 кн. / О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. Київ: Юрінком Інтер, 2002.
6. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: підручник / О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін.; за ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. Київ: Ін Юре, 2007.
7. Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія / за заг. ред. проф. В.А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 399 с.
8. Договір як універсальна правова конструкція: монографія / А.П. Гетьман, В.І. Борисова, О.П. Євсєєв та ін.; за ред. А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Харків: Право, 2012. 432 с.
9. Пархоменко Н.М. Договір у системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Київ, 1998. С. 176–177.
10. Калаур І.Р. Договір у механізмі правового регулювання відносин з передання майна в користування. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 114–118.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Жарко Ольга Григорівна – аспірант Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, викладач кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Zharko Olga Grygorivna – Postgraduate Student of Intellectual Property Research Institute of the National Academy of Law Sciences of Ukraine Lecturer at the Department of Law of Kyiv Cooperative Institute of Business and Law

olgazharko@gmail.com